

Oceňovací přístupy užívané v IFRS

Průřezový přehled oceňovacích přístupů v jednotlivých standardech

Cílem této poměrně obsáhlé kapitoly je předestřít čtenáři průřezový přehled přístupů k oceňování, které jsou užívány v IFRS. Obsah kapitoly navazuje na Koncepční rámec, ale je rozšířen o shrnutí a zobecnění konkrétních přístupů k oceňování využívaných jednotlivými standardy a zejména o výklad modelu fair value, který, jak již bylo uvedeno, v Koncepčním rámci chybí.

Specifika oceňovacích problémů se odvíjejí od momentu, ve kterém oceňování provádíme. Klíčovými momenty, kdy dochází k oceňování, jsou:

1. oceňování při rozpoznání (pořízení, vzniku) aktiv či závazků;
2. oceňování v průběhu držení aktiv a existence závazků (zejména pro potřeby sestavení účetních výkazů);
3. oceňování při pozbytí aktiv, respektive úhradě závazků.

Následující výklad bude věnován zobecnění přístupů standardů k oceňování při nabytí aktiva (vzniku závazku) a oceňování v průběhu držení aktiv a existence závazků.

Ocenění aktiv při pozbytí navazuje na jejich účetní ocenění a dílčí problémy, které se vyskytují například u zásob, jsou řešeny v rámci výkladu těchto jednotlivých oblastí.

3.1 Oceňování aktiv a závazků v momentě jejich pořízení, respektive vzniku

Oceňování aktiv v okamžiku jejich rozpoznání je spjato se způsobem jejich nabytí.

Aktiva mohou být pořízena nákupem, vlastní výrobou, bezúplatně a zvláštním případem je pořízení aktiva směnou.

V zásadě již při pořízení může účetní jednotka oceňovat aktivum na bázi individuálních pořizovacích výdajů nebo ve fair value, která je cenou, za kterou by bylo možno pořídit aktivum ke dni ocenění v nezávislé transakci na aktivním trhu.

3.1.1 Ocenění vycházející z pořizovacích nákladů nebo jejich odhadu

V **případě nákupu** vychází ocenění z pořizovacích nákladů (costs),¹⁴ které je nutno vynaložit, aby bylo možné užívat efekt potenciálně obsažený v nakupovaném aktivu – tedy k tomu, aby bylo

¹⁴ Praxe v ČR používá pro toto ocenění termín pořizovací cena, která se skládá z ceny pořízení samotného aktiva a z vedlejších pořizovacích nákladů. Standardy užívají v této situaci termín cost, ať se jedná o složky pořizovací ceny při nákupu aktiva či o vlastní náklady výroby (zhotovení) aktiva. Vedle termínu cost, který označuje výdaje na pořízení aktiva, existuje v angličtině ještě termín expense označující náklady, které v daném období ovlivní výsledek hospodaření (v dalším textu bude v tomto smyslu užíván termín náklady výsledku). Čeština pracuje pouze s jedním termínem náklady, což působí někdy obtíže. Proto bude pro lepší srozumitelnost textu pro pořizovací cenu nebo pro vlastní náklady zhotovení aktiva využíván spíše termín pořizovací náklady (náklady pořízení), aby nedocházelo k nedorozuměním.

aktivum připraveno pro zamýšlené použití. V okamžiku, kdy je aktivum připraveno pro použití (splňuje všechny podmínky k užití a je na místě, kde je jeho užití zamýšleno), přestane být hodnota aktiva zvyšována o další náklady související s používáním či skladováním aktiva (výjimku představují náklady přinášející technické zhodnocení aktiva, viz dále). Výhodou tohoto nejčastěji užívaného ocenění je, že se jedná o průkaznou částku, založenou na konkrétní, uskutečněné tržní transakci.

Oceňovací problém je zde soustředěn na rozpoznání veškerých nákladů nutných k tomu, aby bylo aktivum způsobilé přinášet užitek, a na jejich zahrnutí do ceny aktiv. Kromě položek, o jejichž začlenění není většinou pochyb, neboť přímo souvisejí s pořízením daného aktiva, se mohou vyskytnout problémy (zahrnutí úroků do pořizovacích nákladů, alokace nákladu vynaloženého společně na pořízení více druhů aktiv – například dopravné apod.). Podstata těchto problémů se odvíjí od konkrétních skupin aktiv a je řešena v rámci standardů, které jsou těmto konkrétním segmentům aktiv věnovány (například IAS 2 – *Zásoby*, IAS 16 – *Pozemky, budovy a zařízení*), problematice aktivace výpůjčních nákladů je věnován samostatný standard IAS 23 – *Výpůjční náklady*.

Zvláštním případem je **pořízení aktiva směnou**. V tomto případě je nutno posoudit, zda má směnná transakce komerční povahu. Transakce má *komerční povahu*, pokud:

- peněžní toky očekávané od získaného aktiva (po zdanění) jsou odlišné od peněžních toků charakteristických pro poskytnuté aktivum (odlišná mohou být rizika spojená s očekávanými peněžními toky, rozvržení peněžních toků v čase či jejich částky); nebo
- v důsledku směny se změní očekávané přínosy z určité podnikové činnosti (činností); a
- výše uvedené rozdíly významně ovlivňují fair value směňovaných aktiv.

V těchto případech vznikne účetní jednotce směnou zisk/ztráta – jedná se tedy o komerční transakci. Pokud je anticipovaný zisk či ztráta ve vztahu k rozdílným hodnotám směněných aktiv významný, ocení účetní jednotka získanou položku aktiv ve výši fair value aktiva při směně předaného; nelze-li fair value předaného aktiva spolehlivě určit, nebo je-li fair value získaného aktiva spolehlivěji zjištělná, použije se k ocenění fair value získaného aktiva, pokud ani tuto hodnotu nelze spolehlivě stanovit, použije se k ocenění účetní hodnota poskytnutého aktiva. Z uvedené úpravy je patrná snaha zjistit výsledek dosažený směnou. Ocenění ve fair value se nepoužije v případě, že směnná transakce nemá komerční povahu.

Aktiva vyrobená či vyráběná jsou obvykle oceňována na základě ocenění na výrobu vynaložené spotřeby (tedy vlastními náklady výroby – IFRS i zde užívají termín costs).

V případě vyrobeného aktiva je již vazba k tržnímu ocenění zprostředkovaná a váže se k pořizovacím nákladům (cenám) aktiv, které byly při výrobě spotřebovány či opotřebovány. Mezi jejich pořízením a spotřebou může být určitá časová prodleva, v případě dlouhodobých aktiv dosti významná. Tato cena je tedy již cenou, kterou je možno označit za cenu historickou, přestože je využita k ocenění nabývaného aktiva. V důsledku ocenění ve vlastních nákladech je do ocenění vyráběných aktiv zahrnuto ocenění spotřebovaných aktiv pořizovaných v různých obdobích, což vede k nesourodosti sčítaných položek.

Problémem je rovněž alokace nepřímých nákladů do ocenění vyráběných aktiv. Oceňování ve vlastních nákladech je řešeno zejména v rámci IAS 2 – *Zásoby*. Ostatní standardy zabývající se aktivy, která lze pořídit ve vlastní režii, definují obdobné přístupy jako IAS 2, ale jsou v oblasti formulace požadavků na ocenění méně podrobné; při oceňování aktiv pořízených ve vlastní režii je tedy třeba řídit se v praxi zejména standardem IAS 2 (zejména v případě aktiv upravovaných standardy: IAS 16 – *Pozemky, budovy a zařízení*,¹⁵ IAS 38 – *Nehmotná aktiva*).

¹⁵ IAS 16 na IAS 2 v této oblasti explicitně odkazuje.

Obecně lze ve standardech užívaná východiska pro zjištění pořizovacích nákladů vyráběných aktiv shrnout následovně:

- **Výrobní náklady**

Do hodnoty aktiv smějí být zahrnuty jen účelně vynaložené náklady, nepřípouští se zvyšování ocenění o náklady neproduktivně vynaložené (jako je zbytečné množství odpadu, ztráty v důsledku nevytížení výrobních kapacit apod.).

- **Správní režie**

Správní režie je do ocenění aktiv zahrnována pouze ve velice výjimečných případech (pokud účetní jednotka prokáže účelovou vazbu konkrétní položky správní režie s pořízením aktiva).

- **Odbytová režie**

Odbytová režie (např. reklama, náklady na průzkum trhu, náklady na kontakty se zákazníky apod.) do hodnoty vyráběných aktiv nesmějí být aktivovány v žádném případě, byť by pro účely vnitropodnikového řízení a rozhodování byla jejich aktivace (například v zakázkové výrobě) užitečná.

Aktiva bezúplatně nabytá jsou oceňována na bázi odhadu jejich tržní ceny ke dni pořízení. Zde se významně zvyšuje míra neurčitosti v ocenění aktiv i možnost průniku subjektivních manipulací do ocenění pořizovaného aktiva. Obtížnost ocenění závisí i na charakteru aktiva: zda se jedná o aktivum, s nímž je běžně obchodováno, či naopak, zda má aktivum natolik speciální charakter, že tržní cena tohoto aktiva není běžně známa.

Při hodnocení objektivnosti a průkaznosti uvedených variant určení pořizovací ceny lze konstatovat, že v případě nákupu aktiva je cena „potvrzená“ trhem. Pokud jde o ocenění vyrobeného aktiva, je problémem ocenění zejména zdůvodněnost a objektivnost alokace režijních nákladů na kalkulační jednotice, toto ocenění je navíc ovlivněno postupem při ocenění spotřeby aktiv (metodou odpisování, metodou ocenění spotřeby materiálu). V případě bezúplatného nabytí aktiva je situace nejméně průkazná, neboť aktivum musí být oceněno na bázi odhadu jeho tržní ceny.

Hodnotíme-li „aktuálnost“ ocenění (aktuálním oceněním je míněno ocenění, které odráží současné podmínky trhu), je nejméně aktuální ocenění vyráběných aktiv ve vlastních nákladech, které vycházejí z ceny spotřebovávaných aktiv.

3.1.1.1 Aktivace výpůjčních nákladů

IAS 23 – Výpůjční náklady

3.1.1.1.1 Předmět standardu IAS 23, výchozí definice

Standard IAS 23 – *Výpůjční náklady* upravuje účetní zachycení nákladů, které podnik vynakládá v souvislosti se získáním a využíváním cizích zdrojů financování, zejména řeší podmínky, za nichž lze úroky a obdobné náklady aktivovat do pořizovacích nákladů (pořizovací ceny) aktiva.

Účetní zachycení výpůjčních nákladů (úroků apod.) musí být v souladu s principem přiřazování nákladů souvisejícím výnosům (matching principle). Půjčka (úvěr) na pořízení aktiv umožňuje účetní jednotce dosahovat výnosy v obdobích, kdy podnik získaná aktiva užívá. Výdaje související s obdrženými půjčkami (úvěry) jsou zachyceny časově rozlišené jako náklady jednotlivých účetních období, v nichž je související půjčka využívána.

Problém nastává, pokud je půjčka poskytnuta na pořízení aktiva (či aktiv), jehož doba pořizování je významně dlouhá, tato doba není ve standardech nijak přesněji vymezena, a je tedy na účetní jednotce, aby dodržela princip přiřazování nákladů souvisejícím výnosům s ohledem na významnost. Pořizované aktivum začne přinášet výnosy až po dokončení a uvedení do provozu. Vystává otázka aktivace (zahrnutí) výpůjčních nákladů vynaložených v období pořizování aktiva do pořizovací ceny (pořizovacích nákladů) aktiva a jejich „rozpouštění“ prostřednictvím odpisů do výsledku hospodaření až v obdobích, kdy bude aktivum přinášet výnosy v průběhu svého používání. Kladná odpověď na tuto otázku se na první pohled zdá jednoznačná. Způsob financování podnikové činnosti však mnohdy nedovoluje přesně určit, za jakým účelem byla půjčka sjednána. Využití vlastních či cizích zdrojů financování je vždy otázkou volby. Pokud například podnik pořizuje dvě totožná aktiva – jedno z vlastních zdrojů a jedno je financováno úvěrem –, je jasné, že přístup k ocenění obou aktiv není konzistentní. Stejně tak je ovšem možno pořídit v této situaci obě aktiva, aniž by existovala účelově na tuto akci poskytnutá půjčka, v témže období však může dojít k navýšení úvěrů například na financování běžné provozní činnosti.

Standard v souvislosti s výše uvedenými problémy požaduje, aby za splnění určitých požadavků došlo k aktivaci výpůjčních nákladů do hodnoty pořizovaného aktiva. V rámci úvodních definic standard definuje aktiva, do jejichž ocenění je třeba úrok a ostatní výpůjční náklady zahrnout jako „způsobilá aktiva“.

Výpůjční náklady jsou úroky a ostatní náklady, které podnik vynaložil ve spojení s vypůjčením finančních prostředků. Výpůjční náklady zahrnují nejen úroky z bankovních úvěrů a z půjček (krátkodobých i dlouhodobých), ale i vedlejší náklady vynaložené v souvislosti s uzavřením půjček (například poplatky bance za uzavření úvěrové smlouvy), amortizaci diskontů, nebo naopak premii snižujících náklady související s úvěry a půjčkami. Výpůjčními náklady jsou i finanční náklady vznikající při smlouvách o finančním leasingu – cena finanční služby (definice a úprava této problematiky srov. *IAS 17 – Leasingy*). Jako výpůjční náklady je nutno rozpoznat i kurzové rozdíly vznikající v cizí měně v rozsahu, v němž souvisejí s kurzovým přepočtem úrokových nákladů.

Způsobilé aktivum je definováno jako aktivum, které nezbytně vyžaduje značné časové období k tomu, aby se stalo způsobilým pro zamýšlené použití nebo pro prodej.

Způsobilými aktivy mohou být dlouhodobá aktiva (hmotná i nehmotná) určená k budoucímu užívání v podniku (upravená v rámci IAS 16); investice do nemovitostí, ale i zásoby s dlouhou dobou výroby. Vyráběná aktiva s krátkou dobou výrobního cyklu či aktiva nakoupená se nemohou stát způsobilým aktivem.

3.1.1.1.2 Zásady účetního zachycení výpůjčních nákladů

Ve standardem určených případech je třeba výpůjční náklady aktivovat a dodržet podmínky aktivace výpůjčních nákladů určené standardem.

Podmínky aktivace výpůjčních nákladů

Do ocenění aktiva lze aktivovat jen ty výpůjční náklady, které souvisejí se zdroji financování získanými přímo **účelově** na pořízení daného aktiva. Podle interpretace standardu se jedná pouze o ty náklady, které by nevznikly, pokud by aktivum nebylo pořizováno. Tato podmínka umožňuje rozlišit účelově získané zdroje financování na pořízení aktiva od ostatních podnikem užívaných cizích zdrojů financování.

Výpůjční náklady je třeba aktivovat, souvisejí-li s akvizicí podniku, nebo v případě výstavby či výroby způsobilého aktiva, jsou-li zároveň splněny obecné podmínky definice aktiva – pravděpodobnost budoucího přínosu ekonomického prospěchu a spolehlivá ocenitelnost.

Pokud nejsou uvedené podmínky splněny, nelze výpůjční náklady aktivovat a tyto jsou zahrnuty do nákladů účetního období, s nímž časově souvisejí.

Určení výše nákladů způsobilých pro aktivaci

Určení výše aktivace výpůjčních nákladů nečiní problémy v případě, že je finanční zdroj opatřen přímo za účelem pořízení způsobilého aktiva (například úvěr na pořízení budovy).

Standard řeší v této souvislosti i situaci, kdy podnik obdrží prostředky určené k financování dříve, než nastane jejich čerpání na pořízení způsobilého aktiva. Pokud účetní jednotka prostředky dočasně investuje, musí při určování částky výpůjčních nákladů způsobilých k aktivaci odečíst výnos z investování od celkových výpůjčních nákladů.

Přímý vztah mezi pořizovaným aktivem a zdrojem financování však může být obtížně zjištělný například v důsledku centrálního řešení finančních zdrojů v rámci podniku, nebo pokud dochází k přerozdělení finančních zdrojů mezi podniky ve skupině. Pro určení částky výpůjčních nákladů vážících se k pořizovanému aktivu je pak nutno použít odhadu; jak takový odhad provést není ve standardu specifikováno.

Může nastat i situace, kdy jsou užívány souběžně různé zdroje financování na pořízení více způsobilých aktiv a k nim jsou vázány různé výše výpůjčních nákladů. Částka výpůjčních nákladů způsobilých pro aktivaci se pak určuje prostřednictvím výpočtu míry aktivace. **Míra aktivace** je váženým průměrem výpůjčních nákladů, které vyplývají z nesplacených půjček podniku, účelově spjatých s pořizováním způsobilých aktiv. Při výpočtu míry aktivace je nutno vyloučit půjčky, které jsou účelově vázány přímo na pořízení konkrétního způsobilého aktiva. Míra aktivace je následně vztažena k ostatním nákladům na pořízení způsobilých aktiv – tedy k průměrné výši ocenění jednotlivých pořizovaných aktiv v průběhu účetního období; čím je výpočet průměrného stavu hodnoty způsobilých aktiv přesnější, tím lépe.

Částka výpůjčních nákladů aktivovaná během období – určená na základě výpočtu míry aktivace – nesmí překročit hodnotu výpůjčních nákladů v daném období skutečně zaplacených.

Doba aktivování výpůjčních nákladů

Aktivace vynaložených výpůjčních nákladů do pořizovacích nákladů způsobilého aktiva **začíná** v okamžiku, kdy začnou být vynakládány pořizovací náklady na způsobilé aktivum a když fakticky jeho pořizování začne – tedy když probíhají nezbytné činnosti směřující k jeho zamýšlenému použití. Mezi činnosti, které indikují zahájení pořizování aktiva, patří nejen činnosti spojené s fyzickou výstavbou aktiva, ale i technické a administrativní práce spojené se získáním povolení před zahájením fyzické výstavby; náklady na ně vynaložené jsou součástí pořizovacích nákladů.

Částka výpůjčních nákladů způsobilých k aktivaci určená na základě **výpočtu míry aktivace** je aktivu přiřazena na základě zjištěné průměrné účetní hodnoty způsobilého aktiva v daném období.

Pokud dojde k **přerušení výstavby** (pořizování) aktiva (tedy k přerušení aktivních činností směřujících k přípravě aktiva do stavu, kdy bude způsobilé přinášet užitek), přeruší se rovněž

aktivace výpůjčních nákladů. Prostoje při výstavbě (pořizování) aktiva nemohou tudíž zvýšit prostřednictvím aktivace úroků hodnotu pořizovaného aktiva. Za přerušení výstavby se nepovažují technologicky nezbytná období klidu. Aktivace úroků tedy naopak pokračuje i v obdobích, kdy dochází například ke zrání zásob, či v obdobích, kdy je například nutno přerušit stavbu v důsledku nepříznivých klimatických podmínek (například zastavení práce v zimním období).

Ukončení aktivace výpůjčních nákladů nastává v okamžiku, kdy jsou dokončeny veškeré nezbytné, podstatné činnosti pro přípravu způsobilého aktiva pro jeho použití nebo prodej. Pro určení tohoto okamžiku je rozhodující, zda aktivum již je připraveno k zamýšlenému používání. Jedná se o okamžik dokončení fyzické výstavby aktiva, i když ještě mohou probíhat dokončovací práce, které však nejsou z hlediska použitelnosti aktiva podstatné (jako příklad je uváděna výzoba budovy apod.). Rovněž obvyklé administrativní práce ještě mohou pokračovat. Pokud je ukončováno aktivum po částech, které jsou samostatně použitelné, je aktivace prováděna odděleně po jednotlivých částech.

Příklad č. 1

Podnik pořizuje tři dlouhodobá aktiva (doba výstavby překračuje u každého z nich dva roky).

Počáteční a konečné stavy pořizovaných aktiv v roce 2xx1:

- aktivum A1 – hodnota na začátku období 140 000, na konci období 200 000 (průměrná účetní hodnota v průběhu účetního období 170 000)
- aktivum A2 – hodnota na začátku období 90 000, na konci období 100 000 (průměrná účetní hodnota v průběhu účetního období 95 000)
- aktivum A3 – hodnota na začátku období 20 000, na konci období 60 000 (průměrná účetní hodnota v průběhu účetního období 40 000)

Předpokládáme, že podnik měl na pořízení způsobilých aktiv A1, A2 a A3 tři úvěrové zdroje:

Zdroj	Nesplacený závazek 31. 12. 2xx1	Výpůjční náklady za rok 2xx1
I. úvěr	100 000	12 000
II. úvěr	80 000	10 320
III. úvěr	30 000	3 300

A1 je financováno za tímto účelem získaným úvěrem I.

Další dva úvěry (II. a III.) byly použity na financování ostatních dvou aktiv.

Míra aktivace = $(10\,320 + 3\,300) / (80\,000 + 30\,000) = 0,1238 \dots$ tedy 12,38 %

V případě aktiva A1 bude do jeho účetní hodnoty zahrnuta částka úroku 12 000 z účelově poskytnutého úvěru I.

Průměrná účetní hodnota aktiva A1 je 170 000 a nesplacený úvěr I. je pouze ve výši 100 000. To znamená, že zbytek účetní hodnoty aktiva byl kryt z vlastních zdrojů, respektive dalšími dvěma úvěry (II. a III.).

Do hodnoty aktiva A1 lze zahrnout maximálně částku úroků: $0,1238 \times 70\,000 = 8\,666$

Do hodnoty aktiva A2 lze zahrnout maximálně částku úroků: $0,1238 \times 95\,000 = 11\,761$

Do hodnoty aktiva A3 lze zahrnout maximálně částku úroků: $0,1238 \times 40\,000 = 4\,952$

Celkem 25 379

Skutečně zaplacené úroky z úvěrů II. a III. však byly pouze 13 620, což je maximální výše úroků, která lze podle standardu aktivovat. Proto nelze aktivovat úroky ve výši vypočtených částek.

Do hodnot aktiva A1 bude zahrnuta částka úroků:

$$[13\,620 / (70\,000 + 95\,000 + 40\,000)] \times 70\,000 = 4\,650,73$$

celkem $12\,000 + 4\,650,73 = 16\,650,73$

Do hodnoty aktiva A2 bude zahrnuta částka úroků:

$$[13\,620 / (70\,000 + 95\,000 + 40\,000)] \times 95\,000 = 6\,311,71$$

Do hodnoty aktiva A3 bude zahrnuta částka úroků:

$$[13\,620 / (70\,000 + 95\,000 + 40\,000)] \times 40\,000 = 2\,657,56$$

Shrnutí problematiky aktivace výpůjčních nákladů

Základním cílem standardu je určit takové podmínky účetního zachycení úroků, které umožní dodržení akruálního principu a principu přiřazování nákladů souvisejícím výnosům. Pro aktivaci úroků do pořizovacích nákladů aktiva je třeba splnění řady podmínek specifikovaných ve standardu.

V České republice se účetní jednotky mohou v současné době v případě dlouhodobých hmotných a nehmotných aktiv rozhodnout, zda budou úroky z účelově poskytnutých úvěrů zahrnovat do pořizovací ceny, či nikoliv. Aktivovat lze pouze úroky zaplacené v průběhu pořizování aktiva, v okamžiku zařazení aktiva do používání se úroky aktivovat přestávají. Aktivace úroků není dále podmiňována žádnými podmínkami.

České předpisy se nezabývají případy, kdy se několik různých zdrojů financování podílí na financování více dlouhodobých aktiv současně. Rovněž není ošetřen případ, kdy je výstavba (pořizování) aktiva přerušeno. Do hodnoty zásob se úroky aktivovat nesmějí za žádných okolností. Úprava provedená standardem je oproti českým účetním předpisům velice podrobná a precizní.

3.1.1.2 Ocenění aktiv a závazků v amortizovaných nákladech (metodou současné hodnoty)

Standards využívají metodu ocenění současnou hodnotou poměrně často – například pro účely testování, zda nedošlo ke snížení hodnoty aktiv (viz IAS 36 – *Snížení hodnoty aktiv*); současná hodnota je rovněž užívána jako nástroj určení fair value, není-li dostupná tržně určená cena (viz dále).

Ocenění pohledávek a závazků (finančního i nefinančního charakteru) držených do splatnosti respektuje dle IFRS působení faktoru času. Závazky (včetně rezerv) a pohledávky držené do splatnosti jsou oceňovány zásadně v odúročené hodnotě (výjimkou je část finančních pohledávek a závazků, které jsou přeceňovány na fair value), a to kontinuálně od okamžiku svého vzniku. Diskontování není nutné pouze v případě, že působení faktoru času je nevýznamné, což může přicházet v úvahu u závazků a pohledávek krátkodobého charakteru. Ocenění odúročenou hodnotou budoucích peněžních toků prostřednictvím zjištěného vnitřního výnosového procenta, které je využíváno k ocenění zejména dlouhodobých pohledávek, závazků a ostatních finančních nástrojů držených do splatnosti, je označováno jako **metoda amortizovaných nákladů** (amortized cost method) nebo jako **metoda zůstatkové ceny**.

Pohledávky a závazky se v účetnictví zachytí v okamžiku rozpoznání odúročené, postupem času je jejich hodnota zvyšována (metodou efektivní úrokové míry) o časově adekvátní nákladový úrok v případě závazku, či výnosový úrok v případě pohledávky, takže v okamžiku splatnosti jsou oceněny právě nominální (jmenovitou) hodnotou, která bude uhrazena. Promítnutí faktoru času umožní časově rozlišit úrok náležející (na základě principu věčné a časové souměřitelnosti nákladů a výnosů a akruálního principu) do jednotlivých účetních období, v nichž jsou zdroje

(v případě závazků) užívány, či v nichž podnik peníze třetí straně půjčuje například odložením splatnosti pohledávky.

Metoda amortizovaných nákladů se rovněž používá například v případě účetního zachycení kuponových dluhopisů držných do splatnosti, kdy pořizovací náklady jsou rozdílné od jeho nominální hodnoty – dluhopis je prodán (v okamžiku emise) se slevou (diskontem) nebo s premii. Sleva i diskont se rozpouštějí do jednotlivých období (jak u emitenta, tak u investora) stejně, jako je tomu s úrokem ve výše uvedeném případě.

Jak ocenění na bázi amortizovaných nákladů, tak ocenění současnou hodnotou jsou postaveny na respektování faktoru času formou diskontování budoucích čistých peněžních toků (metoda efektivní úrokové míry). Často jsou obě označení zaměňována. Tyto dva přístupy se však liší – pokud chápeme význam slovního spojení „současná hodnota“ ve smyslu hodnota odrážející současnou tržní podmínku. Například ocenění dluhopisu držného do splatnosti metodou amortizovaných nákladů bude vycházet při určení úrokové míry (vnitřního výnosového procenta) z pořizovacích nákladů a budoucích smluvených peněžních toků, které z dluhopisu jeho držitel obdrží – tedy v podstatě z tržních podmínek platných ke dni prvotního ocenění dluhopisu. Naopak při ocenění dluhopisu k obchodování v případě, že není k dispozici cena dluhopisu kótovaná na aktivním trhu, se bude při každém ocenění stanovovat tržně určená úroková míra, která umožní prostřednictvím výpočtu současné hodnoty dluhopisu určit fair value dluhopisu – tedy hodnotu, kterou dluhopis má v současné době a za kterou by mohl být například prodán.

V dalším textu bude užíváno převážně termínu současná hodnota, protože je toto označení již vžitó, a upřesnění, že se jedná o amortizované náklady (tedy ocenění bez promítnutí současných tržních parametrů) bude uvedeno v rámci některých kapitol formou poznámky. Obě metody budou rozlišeny zejména v kapitole věnované finančním nástrojům, kde by mohlo dojít k obsahové záměně.

Protože promítnutí faktoru času metodou efektivní úrokové míry je v ČR zatím využíváno často spíše ekonomy zabývajícími se financováním, hodnocením efektivnosti projektů apod., ale v běžné účetní praxi se s ní nemusí každý běžně setkávat, uvedeme na tomto místě postup výpočtu.

Hodnota peněz v čase není konstantní. Ignorovat v účetnictví časovou hodnotu peněz znamená podstatným způsobem oslabit vypovídací schopnost účetních výkazů. Extrémním případem, který vyžaduje specifický přístup, je případ hyperinflace. IFRS tento problém řeší v samostatném standardu IAS 29 – *Vykazování v hyperinflačních ekonomikách*. V české ekonomice však tento případ nenastává, a tak jej můžeme ponechat stranou.

Změny hodnoty peněz v čase se odrážejí v úrocích. Uložíme-li v bance v lednu 100 peněžních jednotek na tříprocentní roční úrok, na konci roku nám banka připsá úrok v hodnotě $0,03 \times 100$; celková částka, kterou si můžeme vyzvednout, bude tedy 103.

**Budoucí hodnota uložených peněz = současná hodnota uložených peněz $\times (1 + i)$,
kde i představuje úrokovou sazbu, kterou nám banka nabízí jako odměnu za uložení peněz.**

Peníze můžeme z banky vyzvednout snad s dobrým pocitem, že jsme předešli jejich inflačnímu znehodnocení. Peníze lze také v bance ponechat i s připsaným úrokem na více let. Částka uložená v bance se díky připsání úroků z uplynulého období zvýší. Banky obvykle připsují úroky vždy na konci roku.

V tomto případě je třeba vyjít při výpočtu úroků z částky pravidelně se zvyšující o připsané úroky na konci roku, tzv. složené úročení:

Budoucí hodnota v roce 2 (x_2) = současná hodnota uložených peněz v roce 1 (x_0) $\times (1 + i) \times (1 + i)$

Současná hodnota peněz po připsání úroků na konci roku 1 (x_1)

Budoucí hodnotu (x_n) po n letech lze vyjádřit: $x_n = x_0 \times (1 + i)^n$

Současnou hodnotu (x_0) lze vyjádřit: $x_0 = \frac{x_n}{(1 + i)^n}$

Úrokovou sazbu zjistíme následovně: $i = \sqrt[n]{\frac{x_n}{x_0}} - 1$

Potřebujeme-li zjistit délku období (n), které je třeba, aby se částka x_0 zhodnotila na úroveň x_n při dané úrokové sazbě i , musíme si pomoci logaritmováním výrazu:

$$n = \frac{\ln x_n - \ln x_0}{\ln(1 + i)}$$

Následující příklad ilustruje využití metody pro zachycení závazku z obchodního styku s odloženou dobou splatnosti.

Příklad č. 2

Dodavatel dodal 1. 1. 2xx1 zboží. Faktura, kterou zaslal odběrateli na částku 800, je podle smlouvy splatná za dva roky.

Řešení účetního zachycení u odběratele:

Odběratel získal od dodavatele zboží obchodní úvěr na dva roky. Pokud by si půjčil tuto částku v bance, musel by uhradit (vzhledem ke své současné situaci) úrok 12 % ročně. Tuto úrokovou míru tedy použije pro odúročení závazku a zjištění jeho současné hodnoty.¹⁶ Předpokládáme dále, že nakoupené zboží bylo do konce účetního období prodáno za 850 v hotovosti.

Současná hodnota závazku 1. 1. 2xx1:	800 / (1 + 0,12) ²	=	638
Současná hodnota závazku k 31. 12. 2xx1	638 × 1,12	=	715
Časově příslušný úrok (1. rok)			77
Současná hodnota závazku k 31. 12. 2xx2	715 × 1,12	=	800
Časově příslušný úrok (2. rok)			85

Účetní zachycení v roce 2xx1:

Dlouhodobé závazky vůči dodavatelům	Zboží	Náklady na prodané zboží
1) 638	1) 638	2) 638
4) 77		
3) 850	4) 77	Tržby za zboží
		3) 850

¹⁶ Přesněji amortizovaných nákladů.

Vliv na rozvahu k 31. 12. 2xx1			
Aktiva		Pasiva	
		HV	135
Peníze	850	Dodavatelé	715
Celkem	850	Celkem	850

Vliv na výsledovku za 2xx1			
Prodané zboží	638	Tržby za zboží	850
Hrubá marže	212		
Úroky	77		
Zisk celkem	135		

Účetní zachycení v roce 2xx2:

Dlouhodobé závazky vůči dodavatelům		Úroky	
2) 800	PZ 715 1) 85	1) 85	
Peníze			
PZ 850	2) 800		

3.1.2 Ocenění pořizovaných aktiv (závazků) ve fair value

Při pořízení lze jako alternativu k ocenění v pořizovacích nákladech užít rovněž ocenění na bázi fair value. Požadavek na ocenění aktiv ve fair value již při prvotním rozpoznání je v rámci IFRS zatím vznesen pouze v případě finančních nástrojů (*IAS 39 – Finanční nástroje, rozpoznání a měření* respektive *IFRS 9 – Finanční nástroje*) a v případě biologických aktiv (*IAS 41 – Zemědělství*). Standardy věnované finančním nástrojům a standard upravující biologická aktiva se dosud při zjišťování fair value odlišovaly přístupem k transakčním nákladům (podrobněji si problematiku objasníme v samostatných kapitolách, které jsou těmto oblastem věnovány). Po vydání *IFRS 13 – Oceňování ve fair value* v květnu 2011 s platností od roku 2013 byly přístupy ke zjištění fair value zobecněny a sjednoceny. Vzhledem k tomu, že se ocenění ve fair value k okamžiku prvotního rozpoznání v rámci standardů zatím nepoužívá, až na výše uvedené výjimky, budeme se požadavkům standardu IFRS 13 komplexně věnovat až v další subkapitole, v rámci výkladu oceňování k bilančnímu dni, kdy je ocenění ve fair value mnohem frekventovanější.

3.2 Oceňování v průběhu držení aktiv a existence závazků

Důležitým momentem v průběhu držení aktiv a existence závazků, ve kterém dochází k řešení oceňovacího problému, je okamžik **sestavení účetní závěrky**. Účetní závěrka by měla podávat věrný obraz o finančně-majetkové situaci účetní jednotky. Kvalita ocenění aktiv a závazků je zde klíčovou záležitostí.

Účetní jednotka může teoreticky využít všechny báze definované v Koncepčním rámci. Všechny oceňovací báze mohou být vyčísleny v aktuální kupní síle peněžní jednotky, nebo v přepočtu na pevnou kupní sílu peněz (to znamená s úpravou o vliv inflace) – přepočtu na pevnou kupní sílu však není standardy vyžadován; od roku 2005 byl zrušen *IAS 15 – Informace odrážející dopady měnících se cen*, který se této problematice věnoval, ale zřejmě vzhledem k pracnosti jeho realizace v praxi nebyla jeho aplikace povinná (byl jediným „nepovinným“ standardem).

Vzhledem k úpravě konkrétních oblastí v jednotlivých standardech stojí však proti sobě v současnosti zejména dvě koncepce ocenění aktiv a závazků k bilančnímu dni:

- oceňování položek účetní závěrky na bázi historických cen;
- oceňování položek účetní závěrky na bázi fair value.

3.2.1 Oceňování položek účetní závěrky na bázi historických cen

Oceňování na bázi **historické ceny** je založeno na výši nákladů spojených s pořízením aktiva a na dalším setrvání na bázi této ceny. Historické ceny tedy vycházejí z pořizovacích nákladů, jejichž obsah byl vyložen v předešlé kapitole. Tato oceňovací báze je rovněž označována termínem historické náklady. Pojem historická cena je však již vžit, a proto jej budeme v dalším textu užívat.

Výhodou oceňování na bázi historických cen je průkaznost, poměrně snadná realizovatelnost (nízká pracnost a nákladnost) a ve vysoké míře eliminace průniku subjektivních vlivů do oceňování. Míra uplatnění uvedených vlastností však závisí na způsobu, jakým bylo aktivum pořízeno.

Mezi nevýhody oceňování historickou cenou patří jejich vazba na minulost. Historické ceny mají velice slabou vypovídací schopnost u těch skupin aktiv, jejichž hodnota přestává být závislá na prvotním vstupním nákladu. Tato aktiva se v průběhu času zhodnocují nezávisle, nebo se slabou závislostí na činnosti podniku a jím vynakládaných nákladech.

Při oceňování položek účetní závěrky na bázi historických cen lze historickou cenu pouze snižovat.

Historický model oceňování vychází z ocenění aktiva v okamžiku pořízení a neumožňuje v účetnictví zachytit zvýšení cen aktiv. Podhodnocení původní (historické) ceny oproti současné tržní ceně způsobuje zejména inflace, u určité části aktiv dochází však také v průběhu jejich držení ke zvýšení hodnoty (zejména významný je tento problém u finančních aktiv, nemovitostí a do jisté míry i u biologických aktiv), které je pouze důsledkem minulých (správných) rozhodnutí (o pořízení těchto aktiv) a v současné době již není spojeno, nebo je spojeno jen volně, s vynakládanými náklady. Na změny tržních cen působí ještě celá řada obtížně identifikovatelných a odlišitelných faktorů, které lze souhrnně označit jako určité výkyvy trhu (výkyvy nabídky a poptávky). Využití historických cen může vést v případě růstu tržních cen ke skryté erozi podnikové podstaty – zisk bude vykázán, aniž by bylo zabezpečeno financování prosté reprodukce.

Historická cena je snižována:

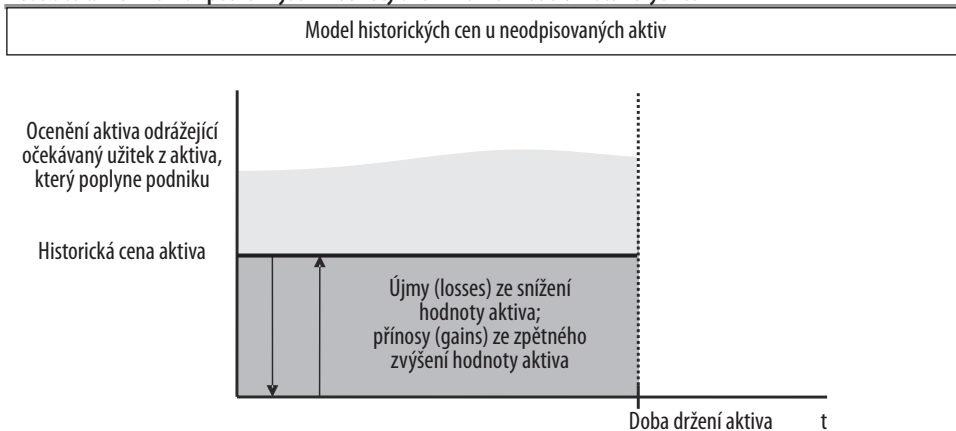
- v důsledku alokace pořizovacích nákladů dlouhodobých aktiv do jednotlivých období, kdy aktivum přináší efekt a opotřebovává se (odpisy dlouhodobých aktiv); nebo
- pokud dojde ke zhoršení užitečnosti aktiva.

Účetní ocenění aktiv by mělo vystihovat užitky od aktiva očekávané. Pokud dojde k tomu, že očekávané užitky, které z aktiva poplynou v budoucnu, jsou nižší, než jeho účetní ocenění, je nutno účetní ocenění snížit v souladu se zásadou opatrnosti a s akruálním principem.

Snížení historické ceny je promítáno do nákladů a snižuje výsledek hospodaření; pokud pomínou důvody pro snížení hodnoty (např. tržní hodnota aktiva se zvýší), dochází **zpětně ke zvýšení účetního ocenění** – maximálně však do výše původních (amortizovaných, odepsaných) pořizovacích nákladů. Toto zpětné zvýšení hodnoty aktiv, které umožňují IFRS, je jedním z bodů, v nichž se IFRS odlišují od US GAAP, které zpětné zvýšení hodnoty aktiv při jejich ocenění historickou cenou konzervativně odmítají. Praktický účetní postup, který umožní jednoduchou

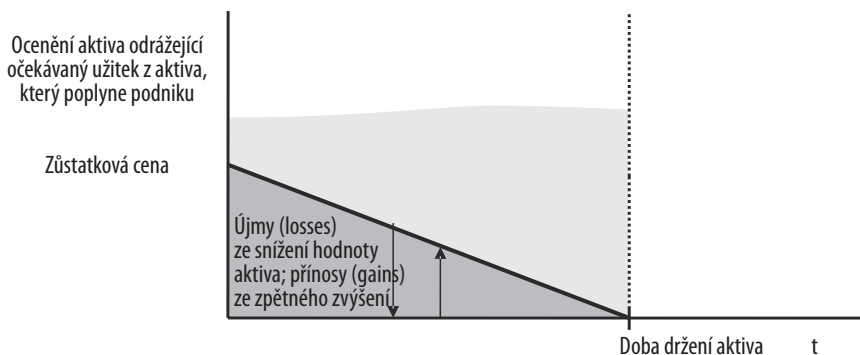
realizaci snížení účetní hodnoty aktiva i její zpětné zvýšení, využívá k zachycení snižování, resp. zpětného zvyšování hodnoty vedlejších účtů opravných (účty opravných položek k jednotlivým syntetickým účtům s patričným analytickým rozčleněním), standardy se ovšem „účetně-technickému“ způsobu provedení snížení hodnoty nevěnují.

Ilustrace č. 1 Snížení a zpětné zvýšení hodnoty aktiv v rámci modelu historických cen

Pole, v němž se může pohybovat účetní ocenění

Model historických cen u odpisovaných aktiv užívaný v IAS 16 a IAS 38
(pozn.: oba standardy však umožňují i fair value model)

Pole, v němž se může pohybovat účetní ocenění

Pozn.: V ilustraci předpokládáme provádění lineárního odpisu, bez změn doby používání.

Testování zhoršení užitečnosti aktiv je závislé na charakteru aktiva a způsobu jeho užití v podniku. Podrobněji se problematice snížení hodnoty aktiv budeme věnovat v samostatné části této kapitoly věnované IAS 36 – *Snížení hodnoty aktiv*, v rámci výkladu IAS 2 – *Zásoby*, který upravuje problematiku snížení hodnoty zásob a v rámci výkladů finančních nástrojů.

3.2.1.1 Snížení hodnoty aktiv v důsledku zhoršení jejich užitečnosti

IAS 36 – Snížení hodnoty aktiv

3.2.1.1.1 Rozsah působnosti IAS 36, výchozí definice, povinnost testování zhoršení aktiv

Tento standard se vztahuje na veškerá aktiva s výjimkou:

- zásob;
- nedokončené výroby vznikající na základě smluv o zhotovení;
- odložených daňových pohledávek;
- aktiv vzniklých na základě plánu zaměstnaneckých požitků;¹⁷
- finančních aktiv (snížení hodnoty je upraveno v IAS 39, respektive v IFRS 9), s výjimkou podílů v podnicích s podstatným a rozhodujícím vlivem a společných podniků;
- investic do nemovitostí (viz IAS 40) a biologických aktiv (viz IAS 41), pokud jsou oceňovány ve fair value;
- odložených akvizičních nákladů;
- nehmotných aktiv plynoucích ze smluvních práv pojišťovatele v rámci pojistných smluv (viz IFRS 4);
- dlouhodobých aktiv určených k prodeji (viz IFRS 5).

Pokud zvážíme vylučované oblasti, předmětem standardu jsou zejména:

- dlouhodobá hmotná aktiva určená k používání účetní jednotkou a dlouhodobá aktiva nehmotná včetně goodwillu, a to až jsou oceňována historickou cenou, nebo přeceňována na fair value;
- investic do nemovitostí, pokud pro jejich ocenění není zvolen model fair value; a obdobně i
- biologická aktiva, pokud nejsou oceňována ve fair value, ale historickou cenou;
- podíly v podnicích s podstatným a rozhodujícím vlivem a společné podniky.

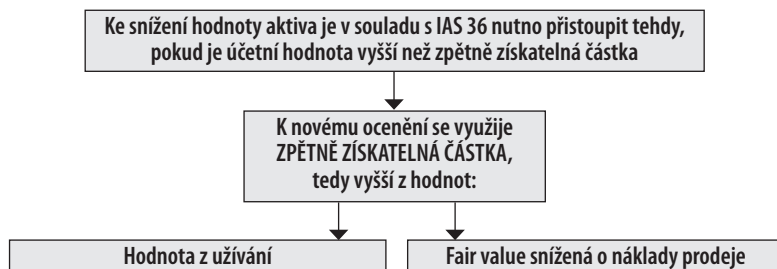
Základním východiskem tohoto standardu je realizace zásady opatrnosti v racionálním ekonomickém prostředí. Důležitou podmínkou je neomezená doba trvání podniku v budoucnosti (going concern – výklad v kapitole věnované Koncepčnímu rámci), která umožní využít dlouhodobé efekty z užívání aktiv. Standard vyžaduje testování možného snížení hodnoty aktiv. Pokud je účetní hodnota aktiva vyšší než zpětně získatelná částka, je nutno snížit hodnotu aktiva a zaznamenat ztrátu ze snížení hodnoty aktiva.

Klíčovým pojmem je **zpětně získatelná částka (recoverable amount)**, která je standardem definována jako vyšší, a to z fair value aktiva (nebo penězotvorné jednotky, viz dále) snížené o náklady prodeje nebo z hodnoty užívání.

Hodnota z užívání je současná hodnota budoucích čistých peněžních toků, které bude užívání aktiva generovat, včetně eventuální tržby z jeho prodeje na konci doby jeho použitelnosti.

¹⁷ Jedná se například o aktiva, která představují finanční umístění zdrojů kumulovaných na základě penzijních plánů, podrobnosti o těchto aktivech viz IAS 19 – *Zaměstnanecké požitky*.

Přehledně lze postup rozpoznání ztráty ze snížení hodnoty zobrazit následovně:

Tato koncepce je založena na racionálním chování účetní jednotky. Pokud je *fair value snížená o předpokládané náklady prodeje* (tedy hodnota, za kterou by bylo možno aktivum prodat v nezávislé transakci) vyšší než hodnota, kterou účetní jednotka očekává, že aktivum přinese v průběhu dalšího užívání, aktivum pravděpodobně prodá. Jinými slovy účetní hodnota není snižována pod hranici efektů, které může aktivum přinést.

Účetní jednotka by měla k datu každé účetní závěrky zvažovat, zda existují indikace o možném snížení hodnoty držených aktiv. Standard uvádí příklady příznaků, které signalizují, že ke snížení hodnoty aktiva došlo.

Za náznaky snížení hodnoty aktiv jsou z **vnějších informačních zdrojů** uváděny: pokles tržní ceny aktiva, který je rychlejší, než se očekávalo při stanovení odpisů, a změny tržní úrokové sazby. Pokles tržní ceny aktiva může být vyvolán zejména: technologickými změnami; změnami zákonů a jiných právních norem; změnami v ekonomickém prostředí v nejobecnějším slovy smyslu, které ovlivňují nabídku a poptávku na trhu. Významnou roli hraje i vývoj tržní úrokové sazby nebo jiné tržní míry výnosnosti investic, která ovlivní výši diskontní sazby při výpočtu hodnoty z užívání. Účetní jednotka však zváží, zda je změna tržní úrokové míry s ohledem na konkrétní aktivum signifikantní.

K **vnitřním informačním zdrojům** patří zejména informace o zastarávání či fyzickém poškození aktiva; o změnách, které povedou k tomu, že aktivum bude využíváno v menším rozsahu, než se původně předpokládalo apod. Z rozboru účetních informací je rovněž možno zjistit, že ekonomická výkonnost aktiva je nižší, než se předpokládalo. Pokud výše uvedené příznaky existují, měl by podnik přistoupit k určení zpětně získatelné částky.

Standard vždy vyžaduje pravidelné, každoroční testování možného **snížení hodnoty u nehmotných aktiv s neurčitelnou dobou použitelnosti** (tedy u aktiv, jejichž dobu použitelnosti nelze stanovit)¹⁸ a nedokončených nehmotných aktiv (projev zásady opatrnosti). Testování snížení hodnoty není nutno provádět najednou, před sestavením účetních výkazů, ale lze jej provádět v průběhu celého účetního období. Je však třeba dodržet, aby byla jednotlivá aktiva (resp. peněžotvorné jednotky) testována vždy ve stejnou dobu.

Pro úsporu práce a nákladů při testování standard umožňuje využít zpětně získatelné částky stanovené v minulém období, pokud jsou současně splněny následující podmínky:

1. nedošlo k významné změně pohledávek a závazků, které jsou součástí peněžotvorné jednotky (vysvětleno dále), do které aktivum patří;

¹⁸ Podrobněji je problematika určení doby použitelnosti vysvětlena v kapitole věnované nehmotným aktivům při výkladu IAS 38 – *Nehmotná aktiva*.

2. naposledy stanovená zpětně získatelná částka významně převýšila účetní hodnotu;
3. nejsou známy žádné skutečnosti, které by indikovaly, že by zpětně získatelná částka poklesla pod účetní hodnotu.

Testování aktiv by se mělo opakovat před sestavením účetní závěrky, pokud existují indikace, že došlo ke snížení hodnoty aktiva v období, které následovalo po provedení pravidelného testu.¹⁹ Nehmotná aktiva s neurčitelnou dobou použití nabytá v průběhu účetního období je nutno testovat na snížení hodnoty před koncem účetního období. Standard vyžaduje pravidelné každoroční testování goodwillu nabytého v rámci podnikové kombinace. Ostatní aktiva, která jsou předmětem úpravy tohoto standardu, je třeba testovat pouze v případě, že existují indikace o snížení jejich hodnoty.

3.2.1.1.2 Zjištění zpětně získatelné částky

Pro zjištění zpětně získatelné částky je třeba:

- a) definovat předmět ocenění;
- b) určit fair value;
- c) určit hodnotu z užívání.

Pro stanovení hodnoty z užívání nemusejí účetní jednotky vždy nutně zjišťovat jak hodnotu z užívání, tak fair value, pokud je zjištěno, že jedno z uvedených ocenění převýší účetní hodnotu oceňovaného aktiva (skupiny aktiv). Standard dále uvádí, že pokud není pravděpodobné, že hodnota z užívání významně převýší fair value sníženou o náklady z prodeje, není nutno hodnotu z užívání zjišťovat a pro účely testu lze použít jako zpětně získatelnou částku fair value sníženou o odhadnuté náklady prodeje. Z kontextu celého standardu je však zřejmé, že se jedná spíše o výjimečný případ, kdy nejsou od dalšího užívání aktiv očekávány prakticky žádné významné užítky (standard uvádí, že tento případ může například nastat u aktiv, která účetní jednotka zamýšlí odprodat).²⁰

Jestliže nastane případ, že nelze určit fair value,²¹ účetní jednotka vyjde při testování pouze z určení hodnoty z užívání.

a) Předmět ocenění

Zpětně získatelná částka je zjišťována pro jednotlivá aktiva, která jsou testována na snížení hodnoty. Při stanovení hodnoty z užívání může nastat situace, kdy nelze stanovit hodnotu peněžních toků, které jsou generovány samostatným aktivem, protože aktivum vytváří peněžní toky v rámci skupiny aktiv a jeho individuální přínosy nejsou oddělitelné. Jinými slovy aktivum nevytváří peněžní toky nezávisle na dalších aktivech.

Standard v tomto případě požaduje identifikaci tzv. **penězotvorné jednotky** (cash generating unit).

Penězotvorná jednotka představuje nejmenší skupinu aktiv, která generuje samostatně zjistitelné (oddělitelné) peněžní toky. Jako samostatná penězotvorná jednotka musí být vždy určeno aktivum (či skupina aktiv), jehož výkony mohou být prodány samostatně a pro něž existuje aktivní trh, bez ohledu na to, zda k prodeji těchto výkonů mimo podnik skutečně dochází.

K identifikaci penězotvorné jednotky je důležité, zda pro výstupy z penězotvorné jednotky existuje aktivní trh. Pokud tomu tak je, bude taková skupina aktiv uznána jako penězotvorná

¹⁹ Požadavek IAS 38.

²⁰ Na tomto místě je vhodné připomenout, že aktiva určená k prodeji a jejich oceňování je upraveno samostatným standardem IFRS 5 – *Dlouhodobá aktiva držena k prodeji a ukončované činnosti*, a pokud aktivum nebo skupina aktiv splní definici aktiva drženo k prodeji, pak již není předmětem úpravy IAS 36.

²¹ Určení fair value však nemusí být nutně znemožněno absencí aktivního trhu.